

KAHRAMANMARAŞ ŞEHRİNİN BUGÜNKÜ VE GEÇMİŞTEKİ MEŞE (*Quercus* L.) VARLIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mahmut D. AVŞAR^{1,*}, Tolga OK¹

¹Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Fakültesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş

*Sorumlu Yazar: mdavsar@ksu.edu.tr

ESER BİLGİSİ

Derleme

Geliş 12 Nisan 2018

Düzeltilmelerin gelişi 21 Eylül 2018

Kabul 23 Eylül 2018

ÖZET: Meşeler (*Quercus* spp.), ülkemizde hak ettiği kıymeti pek görememiş; bununla birlikte, orman ve şehir ekosistemleri için çok kıymetli odunsu bitkilerdir. Kahramanmaraş şehrinde hâlen 5 adet meşe taksonunun tabii olarak bulunduğu belirlenmiştir. Şehirde meşe varlığı çok sınırlı olup, kermes meşesinin (*Quercus coccifera*) varlığı diğer taksonlara göre nispeten daha fazladır. Kahramanmaraş şehrinin geçmişte sahip olduğu ormanlarda meşelerin özellikle de kermes meşesi, mazi meşesi (*Quercus infectoria* subsp. *veneris*) ve İran palamut meşesinin (*Quercus brantii*) önemli bir yeri olduğu tahmin edilmektedir. Meşelerin insan yerleşimleri ve şehirleşmeye bağlı olarak geniş ölçüde faydalanma ve tahribata tâbi tutulduğu; böylece, şehirdeki meşe varlığının tarihi süreç içerisinde çok azaltıldığı düşünülmektedir. Şehirdeki mevcut meşe bakiyeleri imkânlar ölçüsünde korunmalı ve Kahramanmaraş'taki şehir içi ağaçlandırmalarda meşe taksonlarına da yer verilmelidir.

Anahtar kelimeler: Meşe, tabii yayılış, şehirleşme, şehir içi ağaçlandırma, Kahramanmaraş

AN EVALUATION ON THE PRESENT AND PAST EXISTENCE OF OAK (*Quercus* L.) IN THE KAHRAMANMARAŞ CITY

ARTICLE INFO

Review

Received 12 April 2018

Received in revised form 21 September 2018

Accepted 23 September 2018

ABSTRACT: Oaks (*Quercus* spp.) have not seen much of the value they deserve in our country; however, they are very valuable woody plants for forest and urban ecosystems. It was determined that there were currently 5 oak taxa naturally in the Kahramanmaraş city. The existence of oak in the city was very limited, and the existence of kermes oak (*Quercus coccifera*) was relatively more than the other taxa. In the forests of the Kahramanmaraş city in the past, it has been estimated that the oaks, especially kermes oak, gall oak (*Quercus infectoria* subsp. *veneris*) and Persian oak (*Quercus brantii*), had an important place. It has been thought that the oaks have been subjected to extensive use and destruction due to human settlements and urbanization; and thus the oak existence in the city has been greatly reduced

in the historical process. The current oak remnants in the city should be preserved to the extent possible, and the oak taxa should also be included in urban afforestation in Kahramanmaraş.

Keywords: Oak, natural distribution, urbanization, urban afforestation, Kahramanmaraş

GİRİŞ

Meşe (*Quercus* L.), kayıngiller (Fagaceae) familyasının bir cinsidir. Ülkemiz tabii olarak yetişen 17 meşe türü (Yılmaz, 2014) ile, meşe türleri açısından oldukça zengindir. Ülkemizde toplam 5886195 hektar meşe ormanı bulunmakta olup, bu alan ülke orman alanının %26.34'üne tekabül etmektedir (Anonim, 2017). Bu bakımdan, Türkiye'nin bir meşe diyarı olduğu ifade edilmektedir (Yaltırık, 1984). Bununla birlikte, meşe ormanlarımız büyük tahribata uğramış (Aksoy, 1985; Atay, 1987) ve bu ormanların önemli bir kısmı baltalık hâline dönüştürülmüştür (Ata, 1995).

Meşeler, orman ve şehir ekosistemleri için çok kıymetli odunsu bitkilerdir. Birçok meşe türü, dış görünüş bakımından heybetli ve muhteşem bir manzara arz eder (İnal, 1955). Meşelerin tabii ömrü çok uzun olup (Atay, 1988); büyümeleri gençlikte yavaş olmakla birlikte, sonraları kuvvetlenir (Saatçioğlu, 1976). Türlerine göre değişebilmekle birlikte, yapacak odun, yakacak odun, tali ürünler (palamut, yaprak vb.), toprak koruma, peyzaj, biyolojik çeşitlilik ve yaban hayatı bakımından önem taşırlar. Birçok meşe türü orman ekosistemlerinin var olan yapısının devamlılığında hassas ve büyük bir role sahiptir. Bu sebeple, birçok meşe türü "kilit taşı tür" olarak görülür (Browne, 2012).

Kahramanmaraş, Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde bulunan bir ilimizdir. Kahramanmaraş il merkezinde şehir içi ya da kenarlarındaki kimi arazilerde hâlen bazı yerli meşe taksonlarına ait tabii fertlerin az sayıda da olsa varlıklarını sürdürmekte oldukları görülmektedir. Şehirde hızla artan nüfus ve yapılaşma karşısında bu tabii meşe fertlerinin giderek yok olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Bu bakımdan, bu meşelerin tespitlerinin yapılması ve varlıklarının kayda geçirilmesi, şehrin geçmişten bugüne sahip olduğu meşe varlığına yönelik değerlendirmeler için oldukça önem arz etmektedir.

Bu makalede, Kahramanmaraş şehrinde ve yakın çevresinde uzun süreli olarak yaptığımız gözlem ve tespitler yardımıyla Kahramanmaraş şehrinin bugünkü ve geçmişteki meşe varlığı değerlendirilmiştir. Böylece, şehirde meşe ağacının yeri ve önemi ile şehir içi ağaçlandırmalar bakımından meşenin taşıdığı önemin ortaya konulabilmesi amaçlanmıştır.

KAHRAMANMARAŞ ŞEHRİNİN BUGÜNKÜ MEŞE VARLIĞI

Çalışmada, alan olarak Kahramanmaraş şehri ele alınmıştır. Bu kapsamda, şehir merkezi, şehrin kenar mahalleleri, Ahır Dağı etekleri vb. şehir sınırları içerisinde yer alan mahalleler ve sahalar incelenmiştir. Kahramanmaraş şehrinde toplu hâldeki yerleşim alanları genellikle 500-800 m yükseltiler arasında bulunmaktadır. Bu bakımdan, gözlem ve tespitler şehrin söz konusu yükseltileri arasında gerçekleştirilmiştir.

Kahramanmaraş, Ahır Dağı'nın güney eteklerinde kurulmuş bir şehir olup, şehrin güneyinde ise Maraş Ovası bulunmaktadır. Şehirde genel olarak Akdeniz iklimi hâkimdir. Kahramanmaraş Meteoroloji İstasyonuna (37°36' K, 36°56' D, 572 m) ait 1975-2005 yılları arasını kapsayan iklim verilerine göre, Kahramanmaraş'ta yıllık ortalama sıcaklık 16.7 °C ve yıllık yağış miktarı 731.3 mm'dir (Anonim, 2007). Erinç formülüne göre (Çepel, 1983), şehirde "yarı nemli" iklim tipi görülmektedir.

Kahramanmaraş şehrinde hâlen 5 adet meşe taksonunun tabii olarak bulunduğu tespit edilmiştir. Bu taksonlar kermes meşesi (*Quercus coccifera* L.), mazı meşesi (*Quercus infectoria* subsp. *veneris* (A.Kern.) Meikle), İran palamut meşesi (*Quercus brantii* Lindl.), saçlı meşe (*Quercus cerris* L.) ve Lübnan meşesi (*Quercus libani* G.Olivier)'dir.

Şehrin hemen kuzeyindeki Ahır Dağı'nda *Quercus coccifera*, *Quercus infectoria* subsp. *veneris*, *Quercus cerris*, *Quercus libani* ve *Quercus brantii* taksonlarına rastlamak mümkündür. Kahramanmaraş'ın merkez ilçesinde yer alan Başkonuş Dağı'nda *Quercus cerris*, *Quercus infectoria* subsp. *veneris*, *Quercus libani* ve *Quercus coccifera* taksonlarının bulunduğu tespit edilmiştir (Avşar, 2002). Başkonuş Dağı'nda sapsız meşeye (*Quercus petraea* subsp. *pinnatiloba* (K.Koch) Menitsky) de rastlanabilmektedir. Ayrıca, yine merkez ilçedeki Yavşan Dağı'nda *Quercus infectoria* subsp. *veneris*, *Quercus cerris*, *Quercus libani* ve *Quercus petraea* subsp. *pinnatiloba* taksonları bulunmaktadır (Avşar & Ayyıldız, 2004). Buna göre, merkez ilçede tabii olarak bulunan meşe taksonu sayısının 6 adet olduğu; bu taksonlardan 5'inin şehirde de bulunduğu, 1'nin (*Quercus petraea* subsp. *pinnatiloba*) ise bulunmadığı söylenebilir.

Kahramanmaraş şehrinde sapsız meşeye (*Quercus petraea* subsp. *pinnatiloba*) rastlanmaması, taksonun dikey yayılışı ile ilgili olabilir. Nitekim, bu taksonun ülkemizde 1200-2200 m yükseltilerde yayılış gösterdiği belirtilmektedir (Hedge & Yaltırık, 1982). Şehrin bulunduğu yükseltiler (500-800 m) dikkate alındığında, bu taksonun şehre göre daha üst yükseltilerde yayılış gösterdiği ve buna bağlı olarak iklim ihtiyaçlarının (sıcaklık, nem vb.) şehirde karşılanmadığını düşünmek mümkündür.

Kahramanmaraş şehrinde bulunan meşe taksonlarından mazı meşesi ak meşeler; Lübnan meşesi, saçlı meşe ve İran palamut meşesi kırmızı meşeler; kermes meşesi ise herdem yeşil meşeler grubuna girmektedir (Yaltırık, 1984). Diğer taraftan, kermes meşesi ve mazı meşesi maki elemanları içerisinde yer almaktadır (Saatçioğlu, 1976). Bununla birlikte, Kahramanmaraş şehrinde tipik bir maki vejetasyonundan ziyade, maki vejetasyonu içerisinde görülen bazı odunsu bitkilerin bulunduğunu belirtmek gerekir.

Şehirde meşe varlığı genel olarak çok sınırlıdır. Kermes meşesinin, hâlen şehirde diğer meşe taksonlarına göre nispeten daha genişçe bir tabii yayılışa ve daha fazla fert sayısına sahip olduğu görülmektedir. Mazı meşesi ve İran palamut meşesi de şehirde az sayıda mevcuttur. Saçlı meşe ve Lübnan meşesi ise çok azdır.

Kermes meşesine şehirdeki birçok yerde münferit ya da kümeler hâlinde rastlanmıştır. Kermes meşelerinin zeytinlik sahaların ve küçük kuru derelerin kenarlarında, dere yamaçlarında ya da yol kenarlarında bulunduğu görülmektedir. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ) Avşar Kampüsünde de tabii kermes meşelerine rastlamak mümkündür. Üngüt Mezarlığında çok sayıda boylu kermes meşesinin bulunduğu tespit edilmiştir. Burada bulunan bir fertte göğüs çapı 27 cm ve boy 8 m olarak belirlenmiştir. Bu taksonun, eskiden

Tekerek Orman Deposunun yer aldığı yamacın üst kısımlarında nispeten boylu (3-4 m) fertler hâlinde küçük toplulukları bile bulunmaktadır. Şehirde yaşayan bazı yaşlı kişiler de, kermes meşesine yörede “kesme” adı verildiğini, şehirde geçmişte çok daha fazla sayıda ve boylu kermes meşelerinin bulunduğunu, hatta bu taksonun topluluk hâlinde de bulunabildiğini ifade etmişlerdir.

İran palamut meşesine hâlen şehrin farklı noktalarında münferit hâlde rastlanabilmektedir. Şehrin aşağı kısımları ve Maraş Ovası’ndaki birçok yerde İran palamut meşesi yer yer varlığını sürdürmektedir. Nitekim, KSÜ Avşar Kampüsü bahçesinin güney yamaçlarında (37°35'05" K, 36°48'57" D, 522 m) bir adet boylu İran palamut meşesi tespit edilmiştir (Şekil 1). Bu ağacın göğüs çapı 40 cm, boyu 7.5 m ve tepesi geniş olup; gövdesinin aşağı kısımlarında su sürgünlerinin bulunduğu ve epeyce kök sürgünü verdiği belirlenmiştir.

Şekil 1. İran palamut meşesi, KSÜ Avşar Kampüsü bahçesi, 522 m

Mazı meşesi, şehirde münferit hâlde yer yer rastlanabilen bir takson durumundadır. Bu taksonun şehrin batısındaki bazı mahallelerde, Ahır Dağı eteklerinde ve Kapıçam mevkiinde yayılışı bulunmaktadır.

Saçlı meşe ve Lübnan meşesine ise şehirde pek az rastlanmıştır. Bu iki taksona Ahır Dağı eteklerinde bazen münferit olarak rastlamak mümkündür.

Meşe taksonlarına şehirde yapılaşmanın henüz az olduğu yerlerde nispeten daha fazla rastlanabildiği söylenebilir. Şehirde hâlen varlığını sürdürebilen meşeler, devamlı kesildikleri için genellikle kısa boylu (1-2 m), sürgünden gelişmiş ve çalılışmış bozuk nitelikte fertler hâlinindedir. Bazen boylu ağaç hâlini alabilen bazı meşe fertlerine de rastlanabilmekle birlikte, bunların sayısı oldukça azdır. Bunlar daha çok gölge temini, kutsal mekâna saygı vb. için kesilmeden bırakılan ağaçlardır. Meşelerin şehirdeki varlıklarını sürdürebilmelerinde başlıca faktörün, kesildiklerinde sürgün verebilmeleri olduğu görülmektedir. Söz konusu meşe taksonlarının varlığı şehirden uzaklaştıkça ve kırsal alanlar ile çevredeki dağlık alanlara doğru gidildikçe artmaktadır.

KAHRAMANMARAŞ ŞEHRİNİN GEÇMİŞTEKİ MEŞE VARLIĞI

Burada, Kahramanmaraş şehrinin geçmişteki meşe varlığına yönelik genel mahiyette bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır. Kahramanmaraş ve çevresi M.Ö. 4000 yıllarında yerleşmeye açılmıştır (Gürbüz, 2001). Kahramanmaraş şehrinin henüz ilk insan yerleşimleri başlamadan önce geniş ormanlara sahip olduğunda şüphe yoktur. Şehrin orman yetişmesi için müsait ekolojik şartlara sahip olmasının bu hususta olumlu rol oynadığı söylenebilir.

Ahır Dağı eteklerinde ve şehrin özellikle engebeli yukarı kısımlarında belirli bir yükseltiye kadar kızılçamın (*Pinus brutia* Ten.) orman kurduğu ve bu ormanların insan yerleşimleri ile birlikte çok eski tarihlerde yok edildiği sanılmaktadır. Şehrin hemen yakın çevresinde görülmeye başlayan tabii kızılçam ormanları bu düşüncemizi desteklemektedir. Geçmişte bu kızılçam sahalarında meşelerin (kermes meşesi, mazı meşesi vb.) de bulunduğu, bugünkü meşe bakiyelerinden anlaşılmaktadır. Korkmaz (2001) da, Ahır Dağı'nın yamaçlarındaki kızılçam ormanlarının tahribe uğradığını ifade etmektedir.

Şehrin özellikle eğimi daha az olan aşağı kısımlarında ve Maraş Ovası civarında ise, eski asırlarda geniş sahalar hâlinde meşe ormanlarının var olduğu tahmin edilmektedir. Bu sahalarda özellikle İran palamut meşesi, mazı meşesi, kermes meşesi vb. taksonların yer aldığı düşünülmektedir. Şehrin güneydoğusundaki Kapıçam mevkiinin ilerisinde ve şehir dışında kalan bir sahada İran palamut meşesinin hâkim olduğu, ayrıca mazı meşesi ve az miktarda saçlı meşenin de iştirak ettiği bir tabii meşe ormanının hâlen bulunması; yine bu mevkilerde geniş kermes meşesi topluluklarına da rastlanması bu düşüncemizi destekler mahiyettedir. Odabaşı ve Boydak (1984), Zohary'e atfen İran palamut meşesinin Gaziantep-Maraş arasındaki ovalarda tek tek bulunuşunun, eskiden bu yörede büyük ölçüde yayılmış olduğunu kanıtladığını bildirmektedirler.

Genel olarak değerlendirildiğinde, şehrin geçmişte sahip olduğu ormanlarda meşelerin özellikle de kermes meşesi, mazı meşesi ve İran palamut meşesinin önemli bir yeri olduğu tahmin edilmektedir. Şehirdeki meşe taksonlarından bazılarının bir arada karışık olarak ta orman oluşturabildiği düşünülmektedir.

Şehirde eski dönemlerde yakacak ve yapacak odun temini; ev yapımı; tarla, bağ veya bahçe açma vb. sebeplerle yapılan kesme ve köklemeler sonucunda şehirdeki meşe varlığının büyük ölçüde azaltıldığı düşünülmektedir. Meşelerin kuvvetli sürgün verme yeteneği olduğu için, kesilen meşeler sürgün vererek varlıklarını devam ettirebilmektedir (Ata, 1995). Bu bakımdan, aslında bir sahada bulunan meşelerin sadece dipten kesilerek ortadan kaldırılması pek kolay değildir. Bu durum, bize şehirdeki meşe varlığının geniş ölçüde yok edilmesinde

kesme yanında özellikle köklemenin de yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Son dönemlerde şehirdeki bazı orman sahalarında var olan meşelerin kesilmesi ve buralara sadece ibrelili türlerin (kızılçam vb.) dikilmesi de şehirdeki meşe varlığını olumsuz etkilemiştir.

Bugün Kahramanmaraş şehrinde tabii meşe varlığı çok az olup, mevcut meşe bakiyeleri de yakın bir gelecekte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durum, esas itibariyle insan yerleşimleri ve şehirleşmenin tabii bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, tarihî süreç içerisinde şehirdeki meşelerin geniş ölçüde tahribata uğradığının da belirtilmesinde fayda vardır. Nitekim, Saatçioğlu (1976) eski zamanlarda meşenin Türkiye’de daha geniş bir yayılışa sahip olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Kayacık (1996) ta ülkemizdeki meşe ormanlarının sahalarının daraltılmış olduğunu bildirmektedir. Saatçioğlu (1976)’na göre, Orta Çağlarda ve onu izleyen yüzyıllarda sıcakça mevkiler ve iyi topraklar üzerindeki yoğun yerleşmeler, bir taraftan meşe sahasını daraltırken diğer taraftan mevcutların da kalitesini büyük ölçüde bozmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Meşeler ülkemizde çok tahribat görmüş, sahaları daraltılmış ve maalesef fazla kıymeti bilinmeyen; bununla birlikte, orman ve şehir ekosistemleri için çok kıymetli odunsu bitkilerdir. Kahramanmaraş şehrinde hâlen 5 adet meşe taksonu tabii olarak bulunmaktadır. Şehirde meşe varlığı çok sınırlı olup, kermes meşesinin varlığı diğer taksonlara göre nispeten daha fazladır. Meşe fertlerine şehirde yapılaşmanın henüz az olduğu alanlarda nispeten daha fazla rastlanabilmektedir.

Kahramanmaraş şehrinin geçmişte sahip olduğu ormanlarda meşelerin özellikle de kermes meşesi, mazi meşesi ve İran palamut meşesinin önemli bir yeri olduğu sanılmaktadır. Meşelerin artan insan yerleşimleri ve şehirleşmeye bağlı olarak geniş ölçüde faydalanma ve tahribata tâbi tutulduğu; böylece, şehirdeki meşe varlığının geçmişten bugüne çok azaltıldığı düşünülmektedir. Şehirde var olan sınırlı meşe bakiyeleri de yakın bir gelecekte yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Şehirde bugün itibariyle meşelerle ilgili olarak bazı tedbirlerin alınması faydalı olacaktır. Söz gelimi, şehirde rastlanabilecek büyük ve yaşlı meşelerin mutlaka korunmasına çalışılmalıdır. Şehir içi yapılaşma sırasında rastlanabilecek nispeten boylu ve düzgün gövdeli meşe ağaçlarının eğer mümkünse kesilmemesi ve bahçe alanı içerisinde bırakılmasına çalışılması takdire değer bir uygulama olacaktır. Bunlardan kesilmesi ve ortadan kaldırılması muhtemel olanların ise kökleriyle birlikte sökülerek şehir içindeki uygun yerlere nakli düşünülmelidir.

Şehirden âdeta geri çekilen bu meşe taksonlarının artık hiç olmazsa şehrin yakın çevresindeki kırsal ve dağlık alanlarda bulunan fertlerini korumak ve varlıklarının devamını sağlamak gerekir. Orman ekosistemlerinde özellikle biyolojik çeşitliliğin korunması ve artırılması açısından hassas bir role sahip olan meşelerin varlığı mutlaka devam ettirilmelidir. Meşelerin sadece insanlar bakımından değil; birçok kuş, böcek, memeli vb.’ne yuva, gıda veya siper sağladığı için yaban hayatı bakımından da çok faydalı ağaçlar olduğu unutulmamalıdır.

Kahramanmaraş’taki şehir içi ağaçlandırmalarda meşeye genellikle yer verilmemektedir. Şehrin geçmişinde önemli bir yeri bulunan meşelere sahip çıkılabilmesi açısından, şehirdeki veya yakın çevredeki tohum tutabilen bazı tabii meşe ağaçlarından tohum toplanarak boylu

fidanlar yetiştirilmeli ve bu fidanlar şehir içi ağaçlandırmalarda kullanılmalıdır. Böylece, bu meşe taksonlarının genetik kaynaklarının korunmasına çalışılmalı ve şehirdeki meşe varlığı artırılmalıdır. Şehir içindeki meydanlarda ve genişçe park ve bahçelerde başta Lübnan meşesi ve İran palamut meşesi olmak üzere söz konusu beş meşe taksonunun da dikilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, H. (1985). *Silvikültür I, Silvikültürün biyolojik temeli*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, İstanbul.
- Anonim. (2007). *Kahramanmaraş Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü 1975-2005 yılları arası iklim verileri*. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim. (2017). *Türkiye orman varlığı 2015*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ata, C. (1995). *Silvikültür tekniği ders kitabı*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi, Yayın No:4/3, Bartın.
- Atay, İ. (1987). *Doğal gençleştirme yöntemleri I-II*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayın No:3461/1, İstanbul.
- Atay, İ. (1988). *Kent ormancılığı*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:3512/393, İstanbul.
- Avşar, M. D. (2002). Kahramanmaraş-Başkonuş Dağında varlığı oldukça azalan odunsu taksonlar ve alınabilecek silvikültürel önlemler. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü DOA Dergisi*, 8, 119-136.
- Avşar, M. D., & Ayyıldız, V. (2004). Kahramanmaraş-Yavşan Dağı'nda bazı Toros sediri ve Toros göknarı tohumlarının kar üzerinde çimlenmeleri üzerine gözlemler. *Orman ve Av*, 81(4), 38-39.
- Browne, R. (2012). *A simple guide to planting oaks in Australia*. Xlibris Corporation, Bloomington, IN.
- Çepel, N. (1983). *Orman ekolojisi* (2. baskı). İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:3140/337, İstanbul.
- Gürbüz, M. (2001). *Kahraman Maraş Merkez İlçe'nin beşerî ve iktisadî coğrafyası*. Kahraman Maraş Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Yayın No:2, Kahraman Maraş.
- Hedge, I. C., & Yaltırık, F. (1982). *Quercus* L. In P. H. Davis (Ed.), *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* (pp. 659-683). Vol. 7, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- İnal, S. (1955). Meşe (*Quercus*) hakkında etimolojik ve tarihî etüdler. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, 5(1), 100-111.
- Kayacık, H. (1996). Türkiye'nin hayat ağacı meşe: *Quercus* L. *Orman Mühendisliği*, 33(2), 19-22.
- Korkmaz, H. (2001). *Kahraman Maraş Havzası'nın jeomorfolojisi*. Kahraman Maraş Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Yayın No:3, Kahraman Maraş.
- Odabaşı, T., & Boydak, M. (1984). Güneydoğu Anadolu Projesinde (GAP) ormancılığın yeri ve katkıları. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, 34(3), 33-48.
- Saatçioğlu, F. (1976). *Silvikültür I, Silvikültürün biyolojik esasları ve prensipleri* (2. baskı). İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Yayın No:2187/222, İstanbul.
- Yaltırık, F. (1984). *Türkiye meşeleri teşhis kılavuzu*. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Yılmaz, H. (2014). *Quercus* L. (Meşeler). In Ü. Akkemik (Ed.), *Türkiye'nin doğal-egzotik ağaç ve çalıları 1* (s. 673-702). Orman ve Su İşleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.